

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова**

МАТВІЙЧУК МАРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 37.013.42:007:304:070

**ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Майборода Галина Яківна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
професор кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Безпалько Ольга Володимирівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
директор Інституту людини

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Овчарук Оксана Василівна,
Інститут інформаційних технологій і засобів
навчання НАПН України,
завідувач Інформаційно-аналітичним центром
педагогічних інновацій

Захист відбудеться «27» січня 2015 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «25» грудня 2014 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л.М. Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап соціокультурного розвитку України характеризується реформами в усіх сферах життєдіяльності людини, у тому числі і в освітній сфері. Тому значних змін потребує і професійна підготовка соціальних педагогів, діяльність яких спрямована на створення оптимальних умов щодо соціалізації особистості, надання соціально-педагогічної допомоги дітям і молоді та попередження проявів негативних явищ у дитячому й молодіжному середовищі.

Вирішення означених проблем в умовах інформаційного простору потребує від соціального педагога володіння вміннями використовувати медіа як джерело самоосвіти та професійного розвитку, орієнтуватися в медійних потоках, критично аналізувати інформацію мас-медіа, на основі якої приймаються відповідальні рішення, розуміти соціокультурний контекст функціонування мас-медіа. Все означене вимагає від нас розв'язання проблеми формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі їхньої фахової підготовки, оволодіння ними спеціальними знаннями, вміннями, навичками у сфері медіа.

Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що питання професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів знайшли відображення у дослідженнях науковців: у методологічних і теоретичних працях щодо підготовки майбутніх фахівців в умовах ВНЗ (А.Алексюк, В.Андрущенко, В.Кремень, В.Лозова, С.Сисоева та ін.); в теорії і практиці професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери (С.Архипова, О.Безпалько, Р.Вайнола, Ю.Галагузова, А.Капська, Г.Майборода, Л.Міщик, О.Холостова та ін.).

Питання використання інформаційно-комунікативних технологій розкрито у працях І.Захарової, О.Овчарук; у дослідженнях Л.Зазнобіної, Г.Онкович, О.Столбнікової, О.Федорова, О.Шарикова та інших започатковано вирішення проблеми організації медіаосвіти у процесі професійної підготовки студентів.

Окремі аспекти формування медіакультури студентів вивчали Ю.Казаков (медіакультура майбутніх педагогів), О.Коневщинська (медіакультура майбутніх вчителів музики); питання формування медіаграмотності студентів висвітлено в дисертаційних дослідженнях зарубіжних учених Н.Чичеріної, Н.Леготіної.

Не применшуючи цінності названих вище досліджень, вважаємо, що шляхи й механізми формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів ще не стали предметом системного вивчення і наразі в соціально-педагогічній науці не представлено цілісного аналізу теорії й практики формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, про що свідчать виявлені *суперечності* між:

- необхідністю використання форм і методів медіаосвіти та недостатньо розробленим теоретико-методологічним і методичним забезпеченням процесу формування медіаграмотності студентів у вищому навчальному закладі;

- об'єктивною потребою комплексного упровадження медіаосвіти та епізодичністю включення її елементів у процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів;

- потребами в удосконаленні фахової підготовки працівників соціально-педагогічної сфери щодо зниження ризику негативних інформаційних впливів на дітей та молодь і рівнем медіаграмотності цих фахівців.

Отже, актуальність порушеної проблеми та низка суперечностей зумовили вибір теми наукового дослідження: **«Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького і є складовою комплексної теми: «Теоретико-методологічні засади неперервної підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників» (2010 – 2014 рр.).

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол №2 від 15.11.2011 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №1 від 31.01.2012 р.).

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка соціально-педагогічних умов й алгоритму формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити науковий аналіз теорії і практики медіаосвіти фахівців та розкрити сутність категоріального апарату стосовно формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

2. Визначити критерії, показники і рівні сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

3. Виявити й обґрунтувати соціально-педагогічні умови та алгоритм формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі їхньої фахової підготовки.

4. Довести ефективність впливу алгоритму на формування медіаграмотності студентів шляхом упровадження спроектованих соціально-педагогічних умов.

Об'єкт дослідження: процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Предмет дослідження: соціально-педагогічні умови, зміст, алгоритм формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки.

На різних етапах наукового пошуку були використані такі **методи дослідження**: *теоретичні* – вивчення й узагальнення наукових джерел з метою дослідження особливостей медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів; аналіз, синтез, порівняння, систематизація з метою конкретизації змісту і структури досліджуваних понять; контент-аналіз навчальних планів і програм професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів для виявлення знань і умінь, необхідних для взаємодії з медіа у професійній діяльності; структурно-функціональний аналіз професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів для обґрунтування змісту, соціально-педагогічних умов, форм і методів формування медіаграмотності студентів; метод проектування для розробки структури алгоритму формування медіаграмотності студентів; *емпіричні* – пряме й опосередковане спостереження, анкетування, тестування, інтерв'ювання, вивчення продуктів навчальної діяльності студентів, самооцінка з метою здійснення діагностики рівнів сформованості

медіаграмотності студентів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) використано з метою дослідження ефективності впливу соціально-педагогічних умов й алгоритму на процес формування медіаграмотності студентів; *методи математичної статистики* для обробки та графічної інтерпретації експериментальних даних.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять концептуальні положення філософії, психології і соціальної педагогіки про різні наукові підходи до вирішення проблеми формування медіаграмотності студентів: особистісно-орієнтований (В.Андрущенко, І.Бех, Є.Бондаревська, І.Якиманська та ін.), системний (С.Архангельський, В.Беспалько, В.Бондарь, С.Гончаренко та ін.), інформаційний підходи (Р.Абдєєв, В.Казакевич, А.Урсул, В.Штанько та ін.); теорія і практика сучасної професійної освіти (А.Алексюк, І.Зимня, Н.Кузьміна та ін.); положення про психолого-педагогічні засади готовності соціальних педагогів до професійної діяльності (В.Бочарова, Р.Вайнола, О.Карпенко, Л.Міщик, В.Поліщук, С.Харченко та ін.); питання теорії соціальної педагогіки (О.Беспалько, А.Капська, І.Зверєва, Л.Мардахаєв, А.Мудрик, Н.Олексюк, Ж.Петрочко, І.Пеша, Н.Рижанова та ін.); наукові засади і педагогічні вимоги до медіаосвіти та медіаграмотності майбутніх фахівців (Г.Онкович, О.Федоров, О.Шариков та ін.).

Нормативно-правовою базою дослідження є Закони України «Про вищу освіту» №1556-VII від 01.07.2014 р., «Про інформацію» №2658-XII від 02.10.92 р. (редакція від 02.03.14 р.), «Про захист суспільної моралі» №1296-IV від 20.11.2003 р. (редакція від 11.08.13 р.), Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (постанова президії НАПН України протокол № 1-7/6-150 від 20.05.2010 р.).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що:

- *уперше здійснено* цілісний науковий аналіз проблеми формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів; теоретично *обґрунтовано* алгоритм та соціально-педагогічні умови здійснення цього процесу (доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти; цілеспрямоване використання форм і методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки; самоосвіта у сфері медіа); *розкрито* зміст критеріїв медіаграмотності (мотиваційний, когнітивний, операційний, креативний), *визначено* показники (сформованість пізнавальних мотивів контактів з медіа та спрямованість на активну взаємодію з медіа; сформованість базових і спеціальних медіазнань; сформованість медіавмінь і медіанавичок аналізу, оцінки, інтерпретації медіатекстів та використання форм і методів медіаосвіти; здатність до самостійного і творчого використання медіа в особистісній і професійній сферах) та рівні сформованості (високий, середній, низький) медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів;

- *уточнено* поняття «медіаосвіта майбутніх соціальних педагогів» та «медіаграмотність майбутніх соціальних педагогів»;

- *подальшого розвитку* набули наукові положення про форми і методи, які сприяють забезпеченню формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі їхньої фахової підготовки.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у: впровадженні алгоритму формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів; розробці й апробації методичних рекомендацій «Медіаосвіта у соціально-

педагогічній сфері», навчально-методичного посібника «Медіаосвіта соціальних педагогів» для студентів і викладачів вищих навчальних закладів, авторського навчального курсу (за вибором студента) «Медіаосвіта у соціально-педагогічній сфері» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка», діагностичного інструментарію з метою вивчення окремих аспектів медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

Матеріали дисертації можуть бути використані викладачами вищих навчальних закладів при викладанні курсу «Технології соціально-педагогічної роботи», кураторами студентських груп у процесі організації соціально-виховної роботи зі студентами; у системі післядипломної педагогічної освіти з метою підвищення кваліфікації соціальних педагогів-практиків.

Результати дослідження *впроваджено* в навчальний процес Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка (довідка №1321/01-55/19 від 01.04.2013), Чернігівського державного інституту економіки і управління (довідка №601-03/363 від 21.06.2013), ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка №431 від 22.05.2014), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка №196/03 від 26.05.2014), Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників (довідка №174/01-16 від 26.05.2014), Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка (довідка №28 від 11.06.2014), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка №1313 від 13.06.2014).

Особистий внесок здобувача. У статті, опублікованій у співавторстві з Г.Майбородою, автором проаналізовано роль медіаосвіти в процесі формування соціальної мобільності майбутніх соціальних педагогів; у колективній монографії «Теоретико-методичні та організаційно-технологічні аспекти професійної підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з різними категоріями клієнтів» авторським є пункт 1.3. «Підготовка майбутніх соціальних педагогів в аспекті формування медіаграмотності»; у колективній монографії «Соціально-педагогічна діяльність в умовах трансформації суспільства: теоретичні та прикладні проблеми» автором представлено можливості впровадження медіаосвіти дітей у соціально-педагогічній роботі в загальноосвітніх закладах (розділ 7); у навчально-методичному посібнику, опублікованому у співавторстві з Г.Майбородою, автором обґрунтовано науково-теоретичні засади медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів та її форми й методи, розроблено інтегровану програму з медіаосвіти.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні і практичні результати дослідження оприлюднено у доповідях і повідомленнях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Історичний досвід, стан і перспективи підготовки педагогічних і соціально-педагогічних кадрів до роботи з різними соціальними групами» (Чернівці, 2011), «Підвищення якості освіти і розвиток професіоналізму в умовах сучасних соціально-економічних змін» (Черкаси, Добрич-Албена, 2012), «Компетентнісний підхід у системі неперервної професійної освіти» (Переяслав-Хмельницький, 2013), «Сучасні тенденції розвитку освіти дорослих в європейському просторі» (Черкаси, 2013), «Педагог третього тисячоліття:

теоретико-методологічний дискурс» (Дрогобич, 2013), «Розвиток особистості в сучасному медіапросторі» (Луганськ, 2013); *всеукраїнських* – «Професійна підготовка фахівців соціально-педагогічної сфери в умовах інтеграції України до Європейського освітнього простору» (Ніжин, 2012), «Треті Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2012), «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (Дніпропетровськ, 2013).

Результати дисертаційної роботи обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (2011-2014 рр.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 27 публікаціях (4 – у співавторстві). Серед них: 1 навчально-методичний посібник, 1 методичні рекомендації, 2 статті в колективних монографіях, 9 статей у наукових фахових виданнях МОН України, 2 статті – у зарубіжних наукових виданнях, 4 статті – у збірниках наукових праць і 8 тез конференцій.

Загальний обсяг особистого доробку становить 14,52 друкованих аркушів.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 319 сторінок, з них 178 сторінок основного тексту, 25 додатків на 110 сторінках. Робота містить 17 таблиць і 11 рисунків на 18 сторінках. Список використаних джерел налічує 279 найменувань, з них – 14 іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт і предмет; окреслено теоретико-методологічні засади та методи дослідження; розкрито його наукову новизну і практичне значення, відображено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, надано інформацію про публікації, структуру й обсяг роботи.

У першому розділі – *«Теоретико-методологічні засади формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки»* – розкрито концептуальні положення медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки; сутність понять «медіаосвіта», «медіаграмотність майбутніх соціальних педагогів»; проаналізовано соціально-педагогічні проблеми у контексті формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

Встановлено, що питання професійної підготовки соціальних педагогів до майбутньої професійної діяльності знайшли відображення у працях вітчизняних (С.Архипова, О.Безпалько, І.Зверева, А.Капська, О.Карпенко, Г.Майборода, Л.Міщик) і зарубіжних (Ю.Василькова, Ю.Галагузова, А.Мудрик, Р.Овчарова) учених. Зокрема, теоретичні засади підготовки соціальних педагогів вивчали: І.Богданова (інтегрований підхід до соціально-педагогічної теорії і практики), Р.Вайнола (педагогічні засади особистісного розвитку майбутніх соціальних педагогів), А.Капська (технологічні аспекти підготовки), Л.Міщик (теоретико-методологічні основи підготовки у вищих навчальних закладах), С.Харченко (дидактичні основи підготовки) та ін.; особливості підготовки до соціально-педагогічної роботи: О.Тютюнник (з профілактики наркозалежності серед

старшокласників) та ін.; формування професійно значущих якостей майбутніх соціальних педагогів: В.Боксгорн (професійної креативності), О.Пасічник (комунікативних умінь) та ін.

Відзначено, що професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів неможливо здійснювати без використання у навчальному процесі медіа. Констатовано, що фахова підготовка соціальних педагогів – це багаторівневий і багатоаспектний процес та результат засвоєння знань, умінь і навичок, обумовлених соціально-педагогічною діяльністю; це процес формування особистості фахівця, здатного ефективно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в умовах інформаційного простору.

Встановлено, що соціальний педагог має бути підготовлений до використання виховного потенціалу засобів масової інформації (І.Зверева); до виконання професійних ролей (О.Безпалько), серед яких виокремлено роль медіапедагога, яка спонукає фахівця виявляти вплив мас-медіа на соціалізацію майбутнього покоління загалом та на кожну соціальну групу окремо; здійснювати соціально-виховну й профілактичну діяльність стосовно негативного впливу мас-медіа, особливо на дітей та молодь; використовувати ресурси мас-медіа у соціально-педагогічній діяльності.

Доведено, що новий етап розвитку інформаційного простору вимагає від ВНЗ підготовки соціального педагога як медіаграмотного фахівця, готового до повноцінної взаємодії з існуючою медіасистемою, і водночас потребує розширення змісту фахової підготовки за рахунок медіаосвіти.

Виявлено наявність різних аспектів медіаосвіти, які розкрито в працях вітчизняних (Ю.Казаков, Л.Найденова, Г.Онкович) й зарубіжних (Е.Бевор, Т.Жилінська, Л.Зазнобіна, А.Мартін, Л.Мастерман, К.Тайнер, О.Федоров) дослідників. Розкрито тлумачення поняття «медіаосвіта» у наукових працях: як особливий напрям педагогіки (О.Шариков); як володіння журналістськими навичками та новітніми технологіями, спрямованими на захист індивіда від інформаційного суспільства (Б.Потятинник); як напрям педагогіки, що розкриває закономірності масової комунікації (Р.Харріс), а також як особливий аспект соціального виховання (С.Пальчевський); як надбання студентами знань у галузі інформології і засобів масової інформації (Г.Онкович); як процес розвитку особистості за допомогою та на матеріалі медіа, що сприяє формуванню культури спілкування з медіа, розвитку здатності до ефективної взаємодії з мас-медіа, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки у процесі професійної підготовки (О.Федоров).

Визначено сутність поняття «*медіаосвіта майбутніх соціальних педагогів*», яке ми розглядаємо як *цілеспрямований процес засвоєння наукових основ теорії масової комунікації та розвитку спеціальних умінь і навичок використання мас-медіа у процесі реалізації завдань соціально-педагогічної діяльності*. Аналіз концепцій медіаосвіти дозволив визначити теорії розвитку критичного мислення, ін'єкційної, етичної, семіотичної як найбільш ефективних стосовно медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів, оскільки їхній зміст безпосередньо пов'язаний з основними завданнями соціально-педагогічної діяльності.

Привертає увагу аналіз зарубіжного досвіду медіаосвіти студентів: так, у Франції вона є інтегрованою в базові предмети, має автономний характер та

використовується на спеціальних курсах; у США медіаосвіта вчителів і майбутніх учителів розглядається як необхідний компонент освіти; у Великій Британії медіаосвіта використовується як процес дослідження медіапродуктів; у Німеччині медіаосвіта є обов'язковою навчальною дисципліною університетської освіти, основною метою якої є захист молоді від негативних наслідків впливу медіа; в Росії її уведено як додаткову спеціалізацію «Медіаосвіта» на базі спеціальності «Соціальний педагог»; у Білорусії медіаосвіту впроваджено у структуру фахової підготовки студентів шляхом її інтеграції у навчальні дисципліни та кіноклубну й факультативну роботу.

Зафіксовано, що розв'язання актуальних завдань медіаосвіти у соціально-педагогічній діяльності потребувало додаткового розгляду правових основ функціонування медіа та можливостей їх використання як у майбутній діяльності, так і в процесі формування медіаграмотності студентів (Закони України «Про вищу освіту», «Про друковані засоби масової інформації (пресу)», «Про рекламу», «Про телебачення і радіомовлення», Концепція впровадження медіаосвіти в Україні, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр.).

Окреслено зміст основних функцій соціально-педагогічної діяльності з позицій медіаосвіти (діагностичної, прогностичної, консультативної, захисної, профілактичної, соціально-перетворювальної, організаційної).

Встановлено, що результатом медіаосвіти студентів є медіаграмотність (К.Ворсноп, С.Пензін). Медіаграмотність розглядається ученими в контексті поняття «грамотність» як необхідний ступінь освіченості та основа для розвитку професійної компетентності і культури особистості (Б.Гершунський, С.Гончаренко).

Темпи поширення інформації зумовили появу різних видів грамотності у сфері комунікації та інформації: комп'ютерна, мережева, технологічна, інформаційна, візуальна, аудіовізуальна, медіаінформаційна, цифрова (А.Мартін, І.Жилавська, К.Тайнер), серед яких особливе місце відводиться медіаграмотності як такій, що спрямована на використання мас-медіа у процесі освіти (К.Тайнер, І.Челишева).

Базовими для з'ясування сутності та структури поняття «медіаграмотність» стали дослідження науковців, які розуміють її як: здатність аналізувати, усвідомлювати, оцінювати, інтерпретувати, створювати та використовувати різні види медіатекстів (продукти мас-медіа будь-якого жанру, що розповсюджуються через канали мас-медіа) у професійному й особистісному житті (К.Ворсноп, Р.К'юбі, А.Мартін, О.Федоров); результат виховання, освіти молоді та засвоєння знань про медіа; як сформовану якість особистості та необхідну умову для удосконалення творчої і професійної діяльності (І.Жилавська) та результат усвідомлення соціальної ролі мас-медіа (О.Шариков).

Враховуючи різні інтерпретації терміну «медіаграмотність», запропоновано визначення поняття *«медіаграмотність майбутніх соціальних педагогів» як результат систематичної та цілеспрямованої медіаосвіти, який характеризується оволодінням знаннями у сфері мас-медіа, вміннями і навичками аналізувати, оцінювати й використовувати медіа у соціально-педагогічній діяльності та визначати вплив різних мас-медіа на соціалізацію особистості.*

Доведено, що формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки базується на таких підходах, як: особистісно-

орієнтований, системний та інформаційний. Означені підходи потребували визначення основних *принципів формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів*: комплексного та системного використання теорії і практики медіаосвіти; урахування індивідуального розвитку особистості; орієнтації на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; соціалізації.

Зазначено, що в основі загально-професійної підготовки соціального педагога лежать теоретичні засади соціальної педагогіки, серед яких у контексті формування медіаграмотності визначено такі соціально-педагогічні проблеми: про реальний вплив мас-медіа на особистість (за даними МОЗ, близько 75% дітей є активними медіаспоживачами); про медіа як чинник, який здійснює значний вплив на когнітивну, поведінкову, настановчу, психологічну, фізіологічну сфери розвитку особистості; про негативні наслідки впливу мас-медіа на особистість (Інтернет-залежність, гаджет-залежність, медіанасильство, кібер-булінг та ін.) тощо. Це обумовлює той факт, що практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у сфері медіа має бути спрямована на розвиток низки спеціальних умінь і навичок використання мас-медіа у профілактиці та подоланні різних соціально-педагогічних проблем.

У другому розділі – *«Особливості формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки»* – розкрито зміст критеріїв, показників та рівнів медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, проаналізовано сучасний стан формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки, обґрунтовано соціально-педагогічні умови й алгоритм формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

Процес формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів розуміємо як розвиток і вдосконалення: *медіазнань* (обсяг уявлень, термінів, фактів та зв'язків, які відображають систему мас-медіа), *медіавмінь* (свідоме виконання медіаосвітньої діяльності на основі медіазнань задля досягнення конкретної мети), *медіанавичок* (виконання медіаосвітньої діяльності на рівні автоматизованих дій).

Визначено, що медіаграмотність включає наступні складові: пізнавальна мотивація, спрямованість на медіаосвітню діяльність у соціально-педагогічній сфері, сукупність знань у сфері медіа, уміння та навички використання медіа у майбутній професійній діяльності, самовираження за допомогою мас-медіа, створення різних медіатекстів, зміст яких став основою для розробки критеріїв медіаграмотності.

Критеріями медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів та відповідними показниками є: *мотиваційний*, показником якого є сформованість пізнавальних мотивів контактів з медіа та спрямованість на активну взаємодію з медіа; *когнітивний* – його показником є сформованість базових (історії мас-медіа, термінології медіаосвіти, структури мас-медіа, функції мас-медіа, форм і методів медіаосвіти та ін.) і спеціальних (роль медіа у процесі соціалізації особистості, наслідки впливу медіа на особистість, принципи та способи маніпуляції в мас-медіа) медіазнань; *операційний* – сформованість медіавмінь і медіанавичок аналізу, оцінки, інтерпретації медіатекстів, використання форм і методів медіаосвіти; *креативний* засвідчує здатність до самостійного і творчого використання медіа в особистісній і професійній сферах.

Залежно від прояву сукупності визначених показників сформованість медіаграмотності студентів диференціюється за такими рівнями: *високий* – відображає значний рівень пізнавальної мотивації у контактах з медіа й активну взаємодію з медіа; повноцінне володіння ґрунтовними, системними медіазнаннями; прояв навичок критичного аналізу й оцінки медіатекстів, інтерпретації їх змісту, самостійне застосування форм і методів медіаосвіти; творче самовираження за допомогою мас-медіа, самостійне створення власних медіатекстів. *Середній* рівень засвідчує у студентів розвиток переважно комунікативної мотивації, вони проявляють ситуативну взаємодію з мас-медіа; мають системні медіазнання; володіють уміннями критичного аналізу й оцінювання медіатекстів, уміннями використовувати елементарні форми і методи медіаосвіти та репродуктивного використання медіа, створення медіатекстів ними можливе за допомогою фахівців. До *низького* рівня відносимо студентів, які мають переважно релаксаційні й компенсаторні мотиви, проявляють пасивну взаємодію з мас-медіа; мають поверхові, фрагментарні медіазнання; у них відсутні навички критичного аналізу й оцінки медіатекстів, самостійності та творчості у використанні форм і методів медіаосвіти та навички створення медіатекстів.

До експерименту було залучено 253 студенти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Чернігівського державного інституту економіки і управління, Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Формування експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп відбувалося за місцем навчання студентів (у співвідношенні 129 і 124 особи). Навчальний процес в обох групах здійснювали одні й ті ж викладачі, вихідні дані та умови навчально-виховного процесу в обох групах були ідентичними.

З метою діагностики рівнів медіаграмотності було обрано такі методи і методики: для *мотиваційного* критерію – методика «Мотивація навчання студентів педагогічного ВНЗ» С.Пакуліна і С.Кетько, «Анкета на визначення мотивації студентів до вивчення мас-медіа у процесі фахової підготовки»; для *когнітивного* критерію – тест «Шкала прогресивних матриць» Дж.Равена і Л.Пенроуза, «Тест на виявлення рівня розвитку когнітивного критерію медіаграмотності соціального педагога»; для *операційного* критерію – опитувальники «Оцінка готовності та адаптованості особистості до педагогічної діяльності» В.Симонова, Ю.Дементьєва, «Медіавміння та медіанавички соціального педагога»; *креативний* критерій вивчався за допомогою «Опитувальника креативності» Дж.Джонсона (адаптований О.Тунік) та комплексу вправ на визначення рівня прояву креативного критерію медіаграмотності соціальних педагогів (адаптованих за О.Федоровим).

Результати констатувального експерименту дозволили виявити такі рівні медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів: низький рівень – у 29,03% (36 осіб) КГ та 29,46% (38 осіб) ЕГ; середній рівень – у 58,06% (72 особи) КГ та 57,36% (74 особи) ЕГ; високий рівень – у 12,91% (16 осіб) КГ та 13,18% (17 осіб) ЕГ. Це спонукало до розв'язання наступних завдань: створення соціально-педагогічних

умов і алгоритму формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, створення медіатеки, розробка навчально-методичного забезпечення для роботи зі студентами тощо.

Обґрунтовано такі *соціально-педагогічні умови формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів*: доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти; цілеспрямоване використання форм та методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки; самоосвіта у сфері медіа.

Водночас *розроблено алгоритм формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів*, який відображає мету, етапи (мотиваційно-цільовий, інформаційно-змістовий і діяльнісно-креативний), соціально-педагогічні умови, форми і методи роботи зі студентами (рис. 1).

У третьому розділі – *«Експериментальне дослідження впливу соціально-педагогічних умов на формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки»* – упроваджено й апробовано розроблений методичний інструментарій щодо вивчення показників медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів; виявлено вплив алгоритму на формування медіаграмотності студентів шляхом упровадження спроектованих соціально-педагогічних умов; доведено ефективність впливу соціально-педагогічних умов, змісту, алгоритму та форм і методів забезпечення формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів. Кожен етап алгоритму формування медіаграмотності представлений специфічним змістом окреслених соціально-педагогічних умов, формами і методами роботи зі студентами.

Завданнями першого – *мотиваційно-цільового* – етапу були: розвиток пізнавальної мотивації у контактах з медіа, демонстрація активності у взаємодії з медіа, стимулювання професійних інтересів студентів першого і другого курсів до отримання медіазнань, сприяння усвідомленню потреби їх використання у соціально-педагогічній діяльності. Визначено прогнозований результат: переорієнтація медіаконтактів з дозвіллевої на навчальну й професійну сфери; оволодіння базовими знаннями про мас-медіа в процесі вивчення соціально-педагогічних дисциплін; забезпечення зв'язку теоретичних знань із соціально-педагогічною практикою; ознайомлення студентів з різними напрямками медіатворчості.

Реалізація соціально-педагогічної умови *доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти* забезпечувалась шляхом упровадження інтегрованої програми медіаосвіти соціальних педагогів у такі дисципліни: «Етика соціально-педагогічної діяльності» (тема: «Етичні норми поведінки соціального педагога в медіасередовищі»), «Педагогіка» (тема: «Медіапедагогіка як новий напрям педагогічної освіти»), «Теорія і історія соціального виховання» (тема: «Медіавиховання як складова соціального виховання молоді»), «Соціально-педагогічна робота у сфері дозвілля» (тема: «Позааудиторні форми організації соціально-педагогічної роботи медіаосвіти»), «Соціальна педагогіка» (тема: «Мас-медіа як ресурс соціально-педагогічної діяльності»), «Соціалізація особистості» (тема: «Медіасоціалізація в інформаційному просторі»).

Рис.1. Алгоритм формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки

Реалізація соціально-педагогічної умови щодо *цілеспрямованого використання форм та методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки* дозволила впровадити у процес формування медіаграмотності інтерактивні форми та методи навчання: дискусії «Соціальні мережі: користь та ризики», «Телевізор: поганий учитель чи вихователь?»; оксфордські дебати «ЗМІ – нова влада», «Медіаімунітет – необхідна умова успішної соціалізації»; ситуаційний аналіз проблем на матеріалах реаліті-шоу «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Вагітна у 16», «Врятуйте нашу сім'ю»; круглий стіл «Медіаосвіта дітей у ЗОШ», мозковий штурм); творчі медіазаняття з розвитку повноцінного сприйняття медіатекстів, конкурс ситуацій, снігова куля.

Наступна соціально-педагогічна умова – *самоосвіта у сфері медіа* – включала: роботу студентів над щоденником медіаспостережень, перегляд кінофільмів, групове обговорення матеріалів фотовиставок: «Альтернатива. Ми проти насильства», «Любов без слів», «Благодійність кризь призму об'єктива»,

Метою другого – *інформаційно-змістового – етапу* формувального експерименту стало надання студентам третього курсу медіазнань у контексті професійної діяльності. Здійснювалась робота зі спрямування форм та методів медіаосвіти на безпосередній контакт з мас-медіа, залучення фахівців сфери мас-медіа до процесу формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів; розкриття особливостей медіаосвіти безпосередньо в місцях працевлаштування майбутніх соціальних педагогів.

Соціально-педагогічна умова *доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти* реалізувалась за допомогою інтегрування програми медіаосвіти соціальних педагогів у дисципліни: «Педагогіка сімейного виховання» (тема: «Вплив мас-медіа на виховний потенціал сім'ї»), «Основи сценарної роботи соціального педагога» (тема: «Робота зі сценаріями аудіовізуальних медіатекстів»), «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти» (тема: «Організація медіаосвіти в освітніх закладах»), «Гендерні аспекти в науці й освіті» (тема: «Висвітлення гендерних питань в мас-медіа»).

Соціально-педагогічна умова щодо *цілеспрямованого використання форм та методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки* реалізувалась шляхом залучення студентів до веб-квестів «Структура ВІЛ-сервісних організацій регіону», «Організація дозвілля дитини»; соціально-педагогічних фотоквестів «Батьківська любов», «Проблеми сучасних дітей», «Конфлікт поколінь»; написання кінематографічних міні-сценаріїв на тему: «Віртуальне спілкування», проблемного аналізу медіатекстів; творчі медіазаняття на розвиток умінь критичного аналізу медіатекстів.

Соціально-педагогічна умова – *самоосвіта у сфері медіа* – передбачала формування власної соціально-педагогічної медіатеки і практикуму з формування медіаграмотності в рамках роботи «Школи використання медіатекстів», зустрічі з фахівцями у сфері мас-медіа (фотограф, журналіст, ведучий, редактор, PR-менеджер).

На третьому – *діяльнісно-креативному – етапі* (4-й курс) студенти розвивали уміння й навички: використовувати мас-медіа у професійній діяльності; аналізувати різну інформацію, інтерпретувати й оцінювати медіатексти; орієнтації в сучасному медіапросторі. Здійснювалось: актуалізація питань медіаосвіти у професійній сфері,

узагальнення отриманих раніше медіазнань, озброєння майбутніх фахівців специфічними формами та методами медіаосвіти, розвиток навичок критичного аналізу медіатекстів, орієнтація на самостійне вивчення сфери мас-медіа.

На цьому етапі реалізовано соціально-педагогічну умову *доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом із медіаосвіти* шляхом упровадження інтегрованої програми медіаосвіти соціальних педагогів у зміст дисциплін «Технології соціально-педагогічної роботи» (тема: «Технології медіаосвіти в соціально-педагогічній роботі»), «Соціально-педагогічна профілактика делінквентної поведінки» (тема: «Вплив мас-медіа на формування делінквентної поведінки молоді»), «Технології роботи соціального педагога в зарубіжних країнах» (тема: «Медіаосвіта за кордоном: соціально-педагогічний аспект») та вивчення авторського навчального курсу «Медіаосвіта у соціально-педагогічній сфері». При цьому використано *форми та методи медіаосвіти*, зокрема: метод кейсу, розробленого на основі проблемних ситуацій з медіатекстів; засідання експертної групи фахівців з медіаосвіти, творчі медіазаняття спрямовані на розвиток креативних умінь.

Соціально-педагогічна умова – *самоосвіта у сфері медіа* – реалізовувалась у процесі залучення студентів до роботи на заняттях соціального медіаклубу «Альтернатива» за такою тематикою: «Проблема сирітства (на прикладі вітчизняного та зарубіжного кінематографу)», «Образ активної особистості у мас-медіа», «Реклама, антиреклама і соціальна реклама», «Девіантна поведінка молоді», «Позитивне кіно», «Гендерні стереотипи і жіноче питання».

Засвідчено, що у процесі формувального експерименту студенти виявили інтерес до таких питань, як історія мас-медіа, розвиток вітчизняної і зарубіжної медіаосвіти, маніпулятивні впливи медіа на особистість; також актуальними для них стали творчі медіазаняття з використанням різних медіатекстів.

Проведення моніторингу сформованості рівнів медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів за визначеними критеріями дало підставу стверджувати, що процес реалізації соціально-педагогічних умов, змісту та алгоритму формування медіаграмотності студентів був ефективним.

Застосування діагностичних методик, ідентичних до тих, що використовувались на констатувальному етапі, дозволило виявити динаміку зростання рівнів сформованості медіаграмотності студентів. За результатами експерименту зафіксовано значні зміни сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів в експериментальній групі по кожному з критеріїв, а саме: мотиваційний критерій – високий рівень +5,42% (7 осіб), середній рівень +5,43% (7 осіб), низький рівень –10,85% (14 осіб); когнітивний критерій – високий рівень +20,15% (26 осіб), середній рівень +3,1% (4 особи), низький рівень –17,05% (22 особи); операційний критерій – високий рівень +16,82% (21 особа), середній рівень +4,65% (6 осіб), низький рівень –20,93% (27 осіб); креативний критерій – високий рівень +19,37% (25 осіб), середній рівень +4,66% (6 осіб), низький рівень –24,03% (31 особа).

Виявлено, що в ЕГ збільшилась частка студентів з високим (на 14,73%) та середнім (на 6,98%) рівнями сформованості медіаграмотності, спостерігалось зменшення частки студентів з низьким рівнем медіаграмотності на 21,71%, що відображено на рис. 2.

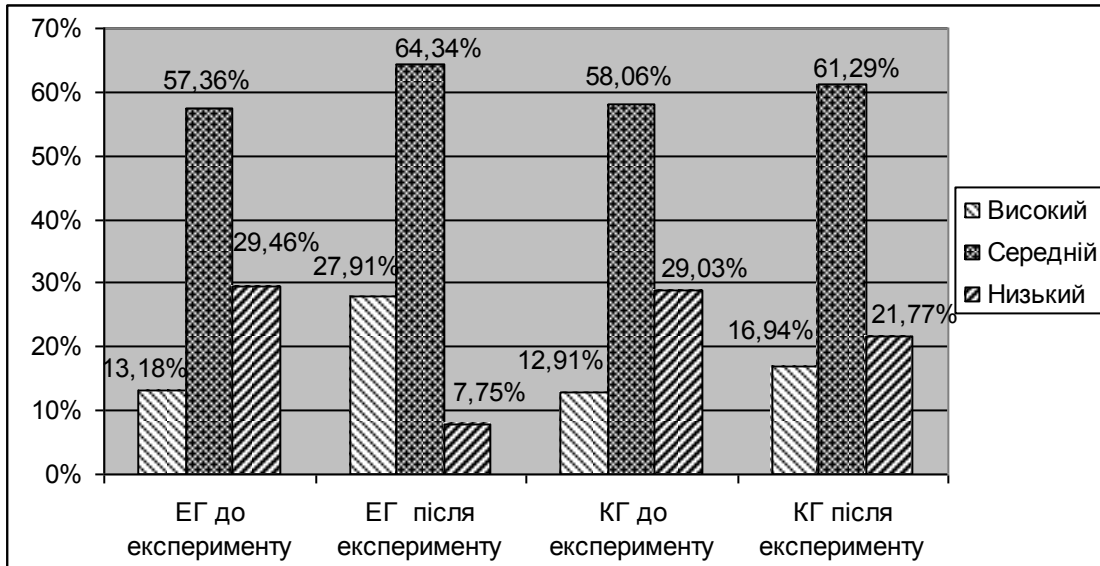

Рис.2. Динаміка зростання рівнів сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів

Виявлені результати дослідно-експериментальної роботи підтвердили вирішення окресленої мети, поставлених завдань, а також дозволили довести ефективність соціально-педагогічних умов, змісту, форм і методів медіаосвіти студентів й алгоритму формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі їхньої фахової підготовки.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення й нове розв'язання актуальної проблеми формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, що відображено в теоретичному обґрунтуванні змісту і структури медіаграмотності, розробці алгоритму та соціально-педагогічних умов її формування у майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки. Результати теоретичного й експериментального дослідження засвідчили досягнення мети й вирішення поставлених завдань, що дозволило зробити відповідні *висновки*:

1. Здійснено аналіз теорії і практики медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів. Констатовано, що проблема фахової підготовки соціальних педагогів була досліджена багатьма вченими, які визначили її як багаторівневий і багатоаспектний процес та результат засвоєння знань, умінь і навичок, обумовлених соціально-педагогічною діяльністю. Встановлено, що соціальний педагог має бути підготовлений до здійснення різних видів діяльності з використанням виховного потенціалу мас-медіа та виконання такої професійної ролі, як медіапедагог. Доведено, що новий етап розвитку інформаційного простору потребує підготовки медіаграмотних соціальних педагогів шляхом упровадження в зміст фахової підготовки медіаосвіти. Вивчення й аналіз досвіду медіаосвіти Франції, США,

Великої Британії, Німеччини, Росії, Білорусії та інших країн дозволили окреслити пріоритетні шляхи впровадження медіаосвіти у вітчизняний освітній простір.

Медіаосвіту майбутніх соціальних педагогів визначено як цілеспрямований процес засвоєння наукових основ теорії масової комунікації та розвитку спеціальних умінь і навичок використання мас-медіа у процесі реалізації завдань соціально-педагогічної діяльності. Встановлено, що результатом медіаосвіти студентів є медіаграмотність, яку вчені розглядають як здатність аналізувати, усвідомлювати, оцінювати, інтерпретувати, створювати та використовувати різні види медіатекстів у професійному й особистому житті. *Медіаграмотність майбутніх соціальних педагогів* – це результат систематичної та цілеспрямованої медіаосвіти, який характеризується оволодінням знаннями у сфері мас-медіа, вміннями і навичками аналізувати, оцінювати і використовувати медіа у соціально-педагогічній діяльності та визначати вплив різних мас-медіа на соціалізацію особистості. Спираючись на особистісно-орієнтований, системний, інформаційний наукові підходи, визначено основні принципи (комплексного та системного використання теорії і практики; врахування індивідуального розвитку особистості; орієнтації на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; соціалізації) формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

2. Зазначено, що процес формування медіаграмотності слід розглядати як розвиток і вдосконалення медіазнань, медіавмінь, медіанавичок студентів з метою їх подальшого використання у професійній діяльності. Розроблено *критерії* сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів з відповідними показниками: мотиваційний (сформованість пізнавальних мотивів контактів з медіа та спрямованість на активну взаємодію з медіа); когнітивний (сформованість базових і спеціальних медіазнань); операційний (сформованість медіавмінь і медіанавичок аналізу, оцінки, інтерпретації медіатекстів та використання форм і методів медіаосвіти); креативний (здатність до самостійного і творчого використання медіа в особистісній і професійній сферах). Залежно від прояву сукупності визначених показників сформованість медіаграмотності студентів диференціюється в окреслених *рівнях* (високий, середній, низький).

На етапі констатувального експерименту встановлено, що як в експериментальній, так і в контрольній групах у значної частини студентів медіаграмотність знаходиться на низькому рівні (КГ – 29,03%, ЕГ – 29,46%), при тому, що кількість студентів з високим рівнем медіаграмотності незначна (КГ – 12,91%, ЕГ – 13,18%).

3. Розроблено та обґрунтовано *соціально-педагогічні умови*: доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти; цілеспрямоване використання форм і методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки; самоосвіта у сфері медіа. Основними етапами *алгоритму* визначено: *мотиваційно-цільовий* (активне стимулювання пізнавальних та професійних інтересів до отримання медіазнань, усвідомлення потреби в їхньому використанні у соціально-педагогічній діяльності); *інформаційно-змістовий* (отримання студентами медіазнань у контексті соціально-педагогічної діяльності); *діяльнісно-креативний* (формування умінь і навичок аналізу різної інформації, інтерпретації та оцінки медіатекстів, використання медіатекстів у професійній діяльності).

Упровадження соціально-педагогічних умов формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів відбувалось відповідно до розробленого алгоритму за допомогою реалізації сукупності: форм (щоденник медіаспостережень, медіаклуб, школа використання медіатекстів, творчі медіазаняття), методів (інтерактивні лекції, дискусії, обговорення проблемних ситуацій, аналіз медіатекстів соціально-педагогічного змісту, ігор з використанням медіа, ток-шоу тощо). Реалізація соціально-педагогічних умов сприяла актуалізації питань медіаосвіти в теоретичній і практичній складових змісту фахової підготовки студентів; узагальненню отриманих медіазнань, формуванню умінь і навичок критичного аналізу медіатекстів та розширенню медіадосвіду в процесі самоосвіти.

4. Доведено ефективність впливу соціально-педагогічних умов на формування медіаграмотності студентів шляхом упровадження алгоритму даного процесу. Під час контрольного вимірювання зафіксовано позитивну динаміку у сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів. Так, в експериментальній групі спостерігається перехід студентів з низького та середнього рівнів медіаграмотності до високого: частка студентів з високим рівнем зросла на 14,73%, із середнім рівнем на 6,98%, а частка студентів з низькими рівнем медіаграмотності зменшилася на 21,71%.

За результатами контрольного експерименту у студентів зафіксовано збільшення обсягу медіазнань, особливо з питань історії розвитку й особливостей функціонування мас-медіа та наслідків їхнього впливу на соціалізацію особистості, що засвідчило ефективність розробленої інтегрованої програми з медіаосвіти й авторського навчального курсу. Впровадження форм і методів медіаосвіти дозволили: сформувати у студентів вміння критично аналізувати, інтерпретувати, оцінювати інформацію та створювати медіатексти; удосконалити навички самостійного і творчого використання медіа в навчанні та майбутній професійній діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. *Перспективою для подальших досліджень можуть стати:* питання вдосконалення організації медіаосвіти студентів у позанавчальній діяльності, розвитку психолого-педагогічних і технічних аспектів медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів щодо роботи з конкретною групою клієнтів, вивчення закордонного досвіду організації медіаосвіти та підготовки медіапедагогів, а також можливостей адаптації цього досвіду в Україні.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

1. Медіаосвіта соціальних педагогів : навч.-метод. посіб. / авт-уклад. : Г.Я. Майборода, М.М. Матвійчук. – Черкаси : ФОП Гордієнко Є. І., 2014. – 90 с.
2. Матвійчук М.М. Організація медіаосвіти у соціально-педагогічній сфері / М.М. Матвійчук. – Черкаси : ФОП Гордієнко Є. І., 2014. – 118 с.
3. Теоретико-методичні та організаційно-технологічні аспекти професійної підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з різними категоріями клієнтів / за заг. ред. С.П. Архипової. – Черкаси : ФОП Гордієнко Є.І.,

2013. (авт. Скиба М.М. Підготовка майбутніх соціальних педагогів в аспекті формування медіаграмотності, С. 30 – 32).

4. Скиба М.М. Питання медіа-грамотності майбутніх соціальних педагогів / М.М. Скиба // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – Черкаси, 2010. – Вип. 183. – С. 117 – 121.

5. Скиба М.М. Медіаграмотність майбутніх соціальних педагогів : основні характеристики / М.М. Скиба // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – Черкаси, 2011. – Вип. 203. – С. 109 – 114.

6. Скиба М.М. Методи медіа-освіти майбутніх соціальних педагогів / М.М. Скиба // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – Чернівці, 2011. – Вип. 593. – С. 169 – 175.

7. Скиба М.М. Характеристика компонентів медіаграмотності студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» / М.М. Скиба // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – Черкаси, 2012. – №30 (243). – С. 68 – 73.

8. Скиба М.М. Медіаосвіта соціальних педагогів як умова їх соціальної мобільності / Г.Я. Майборода, М.М. Скиба // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб. наук. ст. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 14, Ч.Ш. – С. 115 – 122.

9. Скиба М.М. Форми впровадження медіаосвіти в процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів / М.М. Скиба // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету : Серія Педагогічні науки. – Чернігів, 2012. – Т. 2. – Вип. 104. – С. 91 – 94.

10. Скиба М.М. Особливості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів / М.М. Скиба // Наукові записки : Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2012. – №6. – С. 56 – 61.

11. Скиба М.М. Медіазнання соціального педагога / М.М. Скиба // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – Луганськ, 2013. – Ч. IV. – №13 (272). – С. 205 – 210.

12. Матвійчук М.М. Законодавчі аспекти формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів / М.М. Матвійчук // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – Черкаси, 2013. – Вип. 30 (283). – С. 70 – 73.

13. Скиба М.М. Мотиви майбутніх соціальних педагогів щодо взаємодії з мас-медіа / М.М. Скиба // Професійна підготовка педагога в контексті європейських інтеграційних процесів : [збірник наук. праць] / за ред. М.Чепіль та Р.Бери. – Дрогобич : РВД ДДПУ імені Івана Франка, 2013. – С. 75 – 80.

14. Матвійчук М.М. Аналіз медіатекстів в процесі формування медіаграмотності соціальних педагогів / М.М. Матвійчук // Сучасні тенденції розвитку професійної освіти в Європейському просторі : [збірник наук. праць] / за заг. ред. С.П. Архипової. – Черкаси : ПП Гордієнко, 2013. – С. 124 – 129.

15. Skyba M. Future social workers' motives of interaction with mass-media / M.Skyba // Preparation of pedagogue to the educational work with children and youth in Ukraine. – Warsaw, 2013. – P. 103 – 108.

16. Матвийчук М.Н. Операционный компонент медиаграмотности социальных педагогов / М.Н. Матвийчук // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, I (7), Issue : 14, BUDAPEST, 2013. – P. 157 – 160.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

17. Скиба М.М. До питання формування медиаграмотності майбутніх соціальних педагогів / М.М. Скиба // Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених : Матеріали XIII Всеукраїнської студент. конф., Черкаси, 14 – 15 квітня, 2011. – Черкаси, 2011. – С. 327 – 330.

18. Скиба М.М. Соціально-педагогічний зміст теоретичних підходів до медіаосвіти / М. М. Скиба // Підвищення якості освіти і розвиток професіоналізму в умовах сучасних соціально-економічних змін : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Черкаси, 2012. – 197 – 201.

19. Скиба М. Використання медіа-ресурсів у первинній профілактиці ВІЛ/СНІДу в роботі з дорослими / М. Скиба // Освіта дорослих як фактор соціалізації і соціального захисту окремих категорій населення : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Черкаси, 15 – 16 лютого, 2011. – Черкаси, 2011. – С. 113 – 117.

20. Скиба М.М. Формування медиаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки / М.М. Скиба // Акмеологія – наука XXI століття : підвищення якості освіти і розвиток професіоналізму : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Черкаси (Україна) – Добрич-Албена (Болгарія), 25 вересня – 2 жовтня, 2011. – Черкаси, 2011. – С.81 – 83.

21. Скиба М. Медіаосвіта майбутніх соціальних педагогів / М.Скиба // Десяті міжнар. ювілейні Захаренківські пед. читання (Черкаси, 2 лют. 2012). – Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. – С. 80 – 82.

22. Скиба М.М. Медіаосвіта в контексті підготовки майбутнього спеціаліста до соціально-педагогічної діяльності / М.М. Скиба // Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах сучасних соціальних змін : матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конфер. (Черкаси, 24 – 23 бер. 2012 р.). – Черкаси, 2012. – С. 141 – 147.

23. Скиба М.М. Медіаклуб як форма формування медиаграмотності майбутніх соціальних педагогів / М.М. Скиба // Придніпровські соціально-гуманістичні читання : Матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 2013. – 22 лютого, 2013, – Дніпропетровськ, 2013. – С. 131–133.

24. Скиба М.М. До питання медіаосвіти волонтерів / М.М. Скиба // Сучасні тенденції розвитку освіти дорослих в Європейському просторі : Матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Черкаси, 2013. – 24 – 29 березня, 2013. – Черкаси, 2013. – С. 138 – 141.

25. Скиба М.М. Медіаграмотність соціального педагога в контексті компетентнісного підходу / М.М. Скиба // Компетентнісний підхід у системі неперервної професійної освіти : [збірник наук. праць] II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Переяслав-Хмельницький, 2013. – 13–15 лютого, 2013. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – С. 229 – 232.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

26. Скиба М.М. Реаліті-шоу. Нова технологія в роботі з проблемними сім'ями / М.М. Скиба // Соціальний педагог. – №2 (84). – грудень, 2013. – С. 12 – 15.

27. Соціально-педагогічна діяльність в умовах трансформації суспільства: теоретичні та прикладні проблеми / за заг. ред. С.П. Архипової. – Черкаси : ФОП Гордієнко Є.І., 2014. – 234 с. (автор – Медіаосвіта дітей у соціально-педагогічній роботі в умовах загальноосвітнього закладу. – С. 128 – 144).

АННОТАЦІЇ

Матвійчук М.М. Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, МОН України, Київ, 2014.

У дисертації представлено теоретичний аналіз розв'язання проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів щодо формування їхньої медіаграмотності.

Проаналізовано стан, зміст, особливості медіаосвіти у вищих навчальних закладах. Уточнено та розкрито сутність понять «медіаосвіта майбутніх соціальних педагогів», «медіаграмотність майбутніх соціальних педагогів». Визначено критерії, показники і рівні сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

У дослідженні теоретично обґрунтовано і впроваджено соціально-педагогічні умови й алгоритм формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів та експериментально перевірено ефективність їхнього впливу на формування медіаграмотності студентів.

Ключові слова: мас-медіа, медіаосвіта майбутніх соціальних педагогів, медіаграмотність майбутніх соціальних педагогів, соціально-педагогічні умови формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, фахова підготовка соціальних педагогів.

Матвійчук М.Н. Формирование медиаграмотности будущих социальных педагогов в процессе профессиональной подготовки. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, МОН Украины, Киев, 2014.

Диссертация посвящена проблеме формирования медиаграмотности будущих социальных педагогов в процессе профессиональной подготовки.

В диссертации представлены теоретический анализ современных подходов к решению проблемы профессиональной подготовки будущих социальных педагогов по формированию их медиаграмотности; выявлены существующие проблемы медиаобразования социальных педагогов-практиков и студентов. Проанализировано содержание теоретических концепций медиаобразования, на основе чего определены основные идеи теории развития критического мышления,

инъекционной, этической, семиотической теорий как наиболее эффективных, для медиаобразования будущих социальных педагогов.

Выделены знания и умения в сфере медиа, которыми должны владеть будущие социальные педагоги для эффективной реализации функций социально-педагогической деятельности (диагностической, прогностической, консультативной, защитной, профилактической, социально-преобразовательной, организационной). Рассмотрены правовые основы функционирования медиа и возможности их использования как в будущей профессиональной деятельности, так и в процессе формирования медиаграмотности студентов.

Установлено, что результатом медиаобразования будущих социальных педагогов является медиаграмотность. Проанализировано содержание, особенности медиаобразования в высших учебных заведениях. Раскрыта сущность понятий «медиаобразование будущих социальных педагогов», «медиаграмотность будущих социальных педагогов». Выделены основные теоретико-методологические подходы к формированию медиаграмотности будущих социальных педагогов в процессе профессиональной подготовки (личностно-ориентированный, системный и информационный подходы).

Определены критерии (мотивационный, когнитивный, операционный, креативный), показатели (сформированность познавательных мотивов контактов с медиа и направленность на активное взаимодействие с медиа; сформированность базовых и специальных медиазнаний; сформированность медиаумений и медианавыков анализа, оценки, интерпретации медиатекстов и использования форм и методов медиаобразования; способность к самостоятельному и творческому использованию медиа в личной и профессиональной сферах) и уровни (высокий, средний, низкий) сформированности медиаграмотности будущих социальных педагогов.

В исследовании теоретически обоснованы и разработаны социально-педагогические условия формирования медиаграмотности будущих социальных педагогов: дополнения содержания профессиональных дисциплин учебным материалом по медиаобразованию; целенаправленное использование форм и методов медиаобразования в процессе профессиональной подготовки; самообразование в сфере медиа, а также представлены результаты их внедрения в процесс профессиональной подготовки будущих социальных педагогов.

Разработан алгоритм формирования медиаграмотности будущих социальных педагогов, который реализуется посредством следующих этапов: мотивационно-целевой (активное стимулирование познавательных и профессиональных интересов студентов к получению медиазнаний, осознание потребности в их использовании в социально-педагогической деятельности); информационно-содержательный (получение студентами медиазнаний в контексте социально-педагогической деятельности); деятельностно-креативный (обучение студентов использованию медиа в профессиональной деятельности, развитие умений и навыков анализа, интерпретации и оценки медиатекстов, ориентации в современном медиапространстве).

Спрогнозировано использование социально-педагогических условий, их содержания и путей реализации на каждом из этапов алгоритма формирования

медиаграмотности будущих социальных педагогов в процессе профессионального образования.

Результаты экспериментальной работы показали положительную динамику роста уровней медиаграмотности будущих социальных педагогов. Доказано, что процесс формирования медиаграмотности будущих социальных педагогов осуществляется эффективнее, если в основе их профессионального обучения будут реализованы разработанные социально-педагогические условия и соблюден алгоритм формирования медиаграмотности.

Ключевые слова: масс-медиа, медиаобразования будущих социальных педагогов, медиаграмотность будущих социальных педагогов, социально-педагогические условия формирования медиаграмотности будущих социальных педагогов, профессиональная подготовка социальных педагогов.

Matviychuk M.M. Future Social Workers' Media Literacy Formation in the Process of Professional Training. – Manuscript.

Thesis for Candidate Degree of Pedagogical Sciences. Speciality 13.00.05 – Social Pedagogy. – National M.P. Dragomanov Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2014.

The thesis presents the theoretical analysis of the problem for future social workers' professional training solution as to their media literacy formation.

The thesis highlights condition, content, features of media education at the higher educational establishments. The essence of concepts «media education of future social workers», «future social workers' media literacy» is specified. The criteria, indicators and media literacy levels of the future social workers' development are defined.

The study is theoretically substantiated and implemented into social and educational conditions and algorithm of future social workers' media literacy formation is tested and the effectiveness of their influence on the students' media literacy formation is examined.

Keywords: mass media, future social workers' media education, future social workers' media literacy, social and educational conditions of the future social workers' media literacy, social workers' professional training.